

Anne Duekilde (red.) *Ordbog over det danske Sprog - Supplement Første Bind (A(Aa) - B)*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab Gyldendal 1992. 1291 sider (Kr. 555, - inkl. moms). ISBN 87-00-12188-6

Den Store danske Ordbog var alligevel ikke så god som vi allesammen gik og tænkte. Det viser sig den har brug for et supplement i form af fem bind, hvoraf det første nu er kommet. I forordet til dette første bind gøres der rede for ordbogens historie, helt fra begyndelsen af århundredet hvor Verner Dahlerup fik ideen, til den endelige begyndelse efter første verdenskrig og afslutningen i 1955. *ODS* blev færdig på mindre end 40 år hvilket virkelig er en bedrift hvis man sammenligner med f. eks. *Deutsches Wörterbuch* (1854-1971) eller vores hjemlige *Woordenboek van de Nederlandse Taal*, der blev påbegyndt i 1882 og som ikke er nået til vejs ende. I 1992 kom bind XXV der dækker *Weelde-Wij*. Nu mangler bare bogstaverne X, IJ og Z. I omfanget dækker de to ordbøger hinanden.

Når neerlandisterne er enige om at deres *WNT* er ubrugelig for første halvdels vedkommende, idet der mangler citatmateriale fra det 20. århundrede, har vi haft mindre at klage over, idet *ODS* forekom nøjagtig og altomfattende. Jeg for mit vedkommende er sjældent gået forgæves, når

jeg havde en mistanke om at et eller andet ord betød noget ud over det sædvanlige i, lad os sige, en Herman Bang tekst og slog op, fandt jeg altid netop det Bang-citat jeg var snublet over. Det er næsten kun fremmedord man savnede i *ODS* og det er en af lakunerne der nu skal udfyldes i *ODS-S* (som den ny forkortelse lyder).

Når man hører der kommer et 5-binds supplement til *ODS*, tror man ganske naturligt at det bliver nødvendigt med et tillæg til at dække perioden 1955-90 for at ajourføre ordbogen. Men sådan er det ikke: netop supplementet slår fast at *ODS* er en historisk ordbog der dækker 250 år nyere dansk, dvs. perioden 1700-1950. Det var dog ikke meningen fra starten, idet ordbogsredaktionen under arbejdet gjorde meget ud af at notere de nyeste ord, ud fra opfattelsen at arbejdet skulle fortsættes så der ville være tale om en slags løbende registrering af danskens udvikling. Men nu har man opgivet den tanke. En anden redaktion er i gang med en ny ordbog der med seks planlagte bind vil begynde at udkomme i 1998 og således vil dække perioden 1955 - ca. 2000. Vi må i gang med at sætte nogle flere reoler op.

Men hvorfor så i det hele taget et supplement? Det gør redaktionen i den indledende historiske oversigt, som både er oplysende og underholdende, udførligt rede for. Verner Dahlerup tænkte sig en ordbog på en syv-otte bind. Da arbejdet efterhånden blev mere og mere uoverskueligt, overtog Det danske Sprog- og Litteraturselskab projektet og besluttede straks at ordbogen skulle udvides til ca. 16 bind. Allerede i 1921, da bd. 3 udkom, var idealet blevet ca. 20 bd. og ti år senere kunne man beregne det endelige omfang, som igen blev overskredet med to bd. til de endelige 27.

Denne udvikling forklarer behovet for et supplement, idet artiklerne var kortere dengang man endnu gik og troede *ODS* blev et tibindsværk. Alt eftersom tiden gik, blev selvsagt citatmaterialet større og udvælgelsen vanskeligere:

Man kan jo fx. sammenligne *aabne* (med afledninger og sammensætninger i alt 15 opslagsord, 4.8 spalter) med *lukke* (27 opslagsord, 17.8 spalter); *Aften* (98 opslagsord, 9.5 spalter) med *Morgen* (187 opslagsord, 20.5 spalter); *Dreng* (19 opslagsord, 5.5 spalter) med *Pige* (56 opslagsord, 11 spalter)

Når der yderligere oplyses at bogstavet T fylder tre gange så meget som A i

ODS, kan vi forstå at især de første bind trænger til supplerung. Dette må også være forklaringen på at første S-bind stort set kun omfatter A-et, hvilket i første instans får en til at tvivle på, om man nu også vil kunne nøjes med fem S-bind og om det ikke vil blive til 27 ligesom i det oprindelige værk.

Princippet om at dette er en historisk ordbog, kan illustreres ved følgende eksempel taget fra selve supplementsbindets indledning: "Medtagelsesprincipper for nye artikler er stort set de samme som var gældende i hovedværket." (s. XXVI) Første ord i denne sætning er en sammensætning hvor redaktionens udgangspunkt gælder: "Kulturelle forhold kan altså have fæstnet et specielt betydningsindhold der rent sprogligt kunne tolkes i forskellige retninger ..." (ssts.) Dette er et ord som kun en ordbogsredaktør ville bruge. Hvis vi slår op under *medtage* i *ODS* nævnes ganske vist *medtagelse* som en mulig substantivering af verbet *medtage* som bl. a. betyder *udvælge*. I og for sig kunne ordet så forklares ud fra det gamle ordstof, men hvad med *medtagelsespolitikken* på næste side? Det behøver for så vidt ikke at være et ordbogsredaktørord, for nu at bruge en lige så grim sammensætning som redaktøren selv, men det burde snarere betyde en politisk bevægelse der går ud på at tage så mange med som mulig, f. eks. udlændinge i Danmark. Slår man op i *ODS* under *politik* (sp. 1116f.) har de fire gængse betydninger alle med statssager at gøre. Det vil sige at et moderne ord som *medtagelsespolitik* ikke kan findes i *ODS*. Vi må håbe at DDO-redaktionen tager *ODS*-kollegernes skrifter med i deres materiale.

Men spøg til side: hvad er det så, S-bindet tager med? Der gives nogle eksempler, som er overbevisende nødvendige, f. eks. *medtages* under *i ånden* citerer fra Mogens Klitgaard og Karen Blixen, som ikke var med på parnasset da 1. bd. af *ODS* udkom. Desuden har S-bindet ordforbindelsen *støv og aand* og sammensætningen *aandehul* i billedlig forstand.

Redaktionerne lægger vægt på at *ODS* ikke havde opmærksomhed for fremmedord som nu i større udstrækning er kommet med i Supplementet. De nævnte eksempler som efter planen vil få plads i *ODS-S* er indlysende: *transplantere*, *terapeutisk*. Men vi kan trøste den gamle redaktør med at det med eftertidens bagklogskab er lettere at se hvilke nye fremmedord der kom til at overleve.

Hvordan skal nu supplementet bruges? Lad os forudsætte at brugeren kender Poul Lindegård Hjorths *Vejledning i Brug af Ordbog over det*

danske Sprog (1970), som også er optrykt i bd. 28 af det fotografiske genoptryk af *ODS* fra 1981-83, og desuden har en vis erfaring med *ODS*. I så fald burde hun kunne nøjes med anvisningerne i indledningen (s. XXXIV) der forklarer principperne: Tilføjelser markeres ved et +, hvad enten det drejer sig om helt nye ord eller supplering til eksisterende *ODS*-artikler. Rettelser angives ved ordet: *læs*, efterfulgt af den korrigerede tekst. En enkelt gang ønskes en oplysning fjernet, hvilket vises ved: *udgår*. Også en anvisning som: *artiklen erstattes af* er uden videre forståelig.

Når en supplering indgår i en eksisterende ordforklaring i *ODS* står det mellem to lodrette streger, kaldet "planker", som f. eks.: __+ der tales (i *malerkunsten*) .. om lys, livlig, mørk, *alvorlig* Kolorit. SAL. X 781 __, men der angives også kilde og markør, hvilket vil sige at ovenanførte citat straks efter plankerne forudgås af det oprindelige spaltenummer, label eller markør hvis en sådan behøves, plus efterfølges af citatets kilde. Ovennævnte citat ser ud som følger: __ Sp. 505, 21 (*overf.*) + der tales (i *malerkunsten*)... om lys, livlig, mørk, *alvorlig* Kolorit. Sal X 781 __

Det kan blive ganske drøjt at arbejde sig igennem alle disse tegn, men på den anden side kan de heller ikke undgås.

Har min læser fået bekræftet sin mistanke om at der fra nu af altid skal bruges to ordbogsbind samtidigt? Det har jeg: således kender man ikke ordet *aabenrøv*, med mindre man har læst Biehls Don Quixote-oversættelse, som dog har en agtværdig alder. Det samme gælder en *aabo*, hvis første betydning man havde kunnet gætte sig til, men hvis anden betydning kun Bornholmere kendte indtil nu: *edderfugl*. En *Aalborg* er fra nu af ikke længere kun en by, men også en snaps. Og endelig har det stærke perfektum: *aarvaagen* fået sit tilsvarende verbum: *aarvaage*.

Et folkeslag som *Aborigines* er kommet med, med forunderligt nok kildehenvisning så langt tilbage som til 1837.

Jeg er også glad for *afkaticere* og *afklædthed*, *allemand* og nye ord som *baggrundsstøj*, *bedrøver*, *bedsteveninde* fører til den foreløbige konklusion at det er uforståeligt man nogensinde har kunnet klare sig med "kun" *ODS*.

Men før jeg skaffer mig nogle nye reoler, vil jeg gerne have besvaret et spørgsmål som er ret principielt for en ordbog der beskriver en periode indenfor et sprogs udvikling som er relativ ny. Findes der i et supplement f. eks. slangord hvis udvikling efter den pågældende periode er anledning til

at undersøge om denne udvikling allerede fandtes i frø i den foregående?. Jeg satte mig for at undersøge hvad redaktionen i denne forbindelse har gjort med adverbiet *bare*. Og se, det har fået en hel spalte med eksempler:

- 1.1 *m. indskrænkende bet.* + Er der noget delikatere end Sild - jeg spørger bare __ Nu kan du (:og ikke en anden) gå ud og hente øllet, bare for det __
__ + det ku' jeg bare slet ikke. __
- 1.2 + jeg kommer bare slet ikke
Hele Verden kunde bare vente
Min mor ka' bare råbe meget højere end din mor!
bare rolig
tænk bare
lad bare være
han skulle bare vide
Bare kom med!
bare man ved det

Se hvor jeg bare blev belønnet med en hel spalte med eksempler på jargonbrug vi også kender i dag. Det er bare så dejligt!

Det er tankevækkende at sidste artikel der er med i S-bindet er *+BH*. Dette ord som ingen lingeri-boutique med respekt for sig selv ville bruge mere, idet det fører tankerne hen på gammeldags korsetter og -stivere, viser sig at være så nyt i perioden at det første belæg redaktionen har kunnet finde, er fra en Magasin-annonce 1952. Så kort kan et ords levetid være.

Hvilket bringer mig til følgende spørgsmål. Hvor udtømmende kan en ordbog være? Og hvor fortræffelig skal den være? Med supplementet - det må have været den bagvedliggende tanke i arbejdet i de 50 år det har stået på - nærmer vi os den fuldstændige beskrivelse af et sprogs ordforråd i 250 år.

Sidste supplement-bind udkommer henimod år 2000. Bliver redaktionen for *ODS* da afskediget og vil et arbejde der blev startet omkring år 1900 dermed være afsluttet? Vil alt være sagt?

ODS + S vil da stå som et monument over danskens udvikling i 250 år, men også over en sprogfilosofi som er kendetegnende for det 20. år-

hundrede og som man sandsynligvis vil stille sig mere skeptisk overfor i det 21., den filologiske sikkerhed at man kan sige alt.

Annelies van Hees, Universiteit van Amsterdam